

RAZISKOVANJE ETNIČNIH ODNOSOV (ETNIČNOSTI) IN MANJŠIN V SOSEDNIH DRŽAVAH IN SVETU

V prispevku avtor opisuje razvoj raziskovanja na Inštitutu za narodnostna vprašanja, ki je bil ob svojem nastanku tipična narodnoobrambna inštitucija, skozi zgodovino pa se je razvil v moderno znanstveno inštitucijo. Vzporedno s tem so se razvile tudi »nove« teme, ki se jih raziskovalci lotevajo v spremenjenih razmerah. Sprva samostojnost slovenske države, pozneje pa njena integracija v evropske in evroatlantske povezave, sta raziskovalcem postavila vrsto novih nalog. Samo navidezno se je pojavila dilema, ali je sedaj še treba posvečati toliko raziskovalnih energij za področja, ki naj bi bila že dolgo raziskana, saj so tudi ta področja podvržena silovitim spremembam, ki prav tako narekujejo njihovo intenzivno raziskovanje, predvsem pa nove razmere za manjšine v sosednjih državah pomenijo enkratno priložnost za njihov nadaljnji obstoj in razvoj. Prav v identificiranju in usmerjanju teh priložnosti je naloga raziskovalcev največja.

Ključne besede: raziskovanje, Slovenci v sosednjih državah

RESEARCH OF ETHNIC RELATIONS (ETHNICITY) AND MINORITIES IN THE NEIGHBOURING STATES AND IN THE WORLD

The author describes the history of research at the Institute, which at the time of its founding was a typical patriotic institution but has later on evolved into a modern scientific institution. Parallel to altered circumstances new topics have emerged. First the independence of the Slovene state and later its becoming part of the European and Euroatlantic integrations have set a number of new tasks for the researchers. Only seemingly the dilemma appeared whether so much research energy needs to be focused on the fields long thoroughly studied, as these too are subject to major changes calling for their intense research. Above all, new conditions for minorities in neighbouring states represent a unique chance for their future and prosperity. The task of research workers is to identify and direct these opportunities.

Keywords: research, Slovenes in the neighbouring states

Inštitut za narodnostna vprašanja, ki je pred 80 leti nastal kot zasebna ustanova, je sicer skoraj vso pozornost namenjal manjšinam v sosednjih državah, sprva predvsem v Avstriji in Italiji, po vojni pa tudi na Madžarskem, vzporedno pa se je razvijalo tudi raziskovanje manjšin na ozemlju Slovenije. Sčasoma so se tako pri nas kot tudi drugje v svetu nakopičili tudi drugi problemi, ki so terjali pozornost znanosti. Teme raziskovanja so se z leti razširile. O tem so v pričujoči številki *Razprav in gradiva* objavljeni številni članki drugih avtorjev. To seveda še ne pomeni, da v prihodnje teme, kot je proučevanje položaja slovenskih manjšin v sosednjih državah, ne bodo imele ustrezne in zaslužene pozornosti. Po mojem mnenju bo treba prav na tem področju povečati obseg in število raziskav. Ne bi bilo najboljšo, če bi izhajali s stališča, da gre za tematiko, ki je raziskana v zadostni meri in zanjo ne potrebujemo novih raziskav. To nam narekuje predvsem dvoje. Prvič, klasični problemi, s katerimi se srečujejo slovenske manjšine v sosednjih državah, nikakor niso rešeni in so poleg politične pozornosti potrebni resnih strokovnih presoj, včasih tudi redefiniranja dosedanjega pojmovanja in obravnavanja, če pustimo ob strani, da tudi s strani takih ved, kot je zgodovina, obstajajo številne sive lise in neraziskana področja. Prav v tem je vloga Inštituta, kot je naš, neprecenljiva, saj je skozi desetletja prav na tem področju na njem nastalo največ raziskav, prav tako pa je zbrano gradivo nepogrešljiv vir za vsakršno raziskovanje tudi v prihodnje. In drugič, vprašanje manjšin in etničnosti v sodobnem času dobiva nove dimenzije.

V sodobni družbi so se pri oblikovanju in ohranjanju nacionalne identitete v pogojih multikulturalnosti in ob soočanju s procesi integracije in vplivi globalizacije razmere bistveno spremenile. V tem kontekstu se spreminjajo tudi narava, struktura in vloga nacionalne države. Narodno vprašanje tudi danes ni dokončno, so pa drugačne njegove dimenzije: področje politike zgublja na pomembnosti, prednost dobivajo druga področja, kot so kultura, jezik, vzgoja in izobraževanje (vključno z vzgojo za sožitje) in seveda tudi področje znanosti. Po vstopu Slovenije v EU pa se je pojavila vrsta novih situacij, ki so vzročno povezane z novim položajem, in prav tako terjajo resne strokovne analize.

Temu so podvržene tudi slovenske manjšine v vseh sosednjih državah, pri čemer moramo upoštevati, da je po letu 1991 sosednja država tudi Republika Hrvaška, v kateri prav tako biva slovenska narodna manjšina. Slovenci v sosednjih državah so razpeti, kot to imenuje Bufon (2005) »med teritorialnostjo in globaliza-

1 Uvodna razmišljanja moderatorja na delovni skupini z naslovom »Raziskovanje etničnih odnosov (etničnosti) in manjšin v sosednjih državah in svetu«. V delovni skupini so svoje poglede na obravnavno tematiko predstavili Matjaž Klemencič, Avguštin Malle, Emidio Susič, Katalin Munda Hirnők, Jadranka Čačić Kumpes, Josip Kumpes in Janez Stergar.

cijo«. In ravno v tem je enkratna priložnost. Nedvomno je, da so ustvarjeni pogoji za to, da manjšine na obeh straneh meje postanejo komplementarna prednost za uspešen razvoj vsega prebivalstva, ki biva v tem prostoru. Lahko rečemo, da gre za priložnost, ki jo je treba ustrezno analizirati in predstaviti tako politični kot drugi javnosti. To bi nedvomno prispevalo tudi k preseganju upadanja državnega in javnega interesa za zamejstvo, ki naj bi ga povzročilo prepričanje, da se bo položaj Slovencev v sosednjih država izboljšal z vstopom Slovenije v EU (Stergar 2004).

Ni treba posebej poudarjati, da vse dobre politične odločitve temeljijo tudi na resnih strokovnih analizah. Kar se tiče politike Republike Slovenije do zamejstva, to ne drži zmeraj. Prav tako se na področju ukrepov v zvezi s položajem manjšin politika vse prevečkrat počuti samozadostno. Naj spomnimo, da je zadnji resen dokument o odnosu Slovenije, to je Resolucija iz leta 1996, nastal tudi na podlagi strokovnega posveta (»Manjšina kot subjekt«, 1995), ki ga je organiziral Inštitut. Nasprotno pa pri nastajanju Zakona o odnosih republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja, kolikor je meni znano, stroka sploh ni sodelovala.² Mogoče je tudi to razlog za precejšnje nezadovoljstvo manjšin s pripravljenim predlogom. Raziskovalci imamo včasih občutek, da delamo svoje raziskave »za predal« ter da jih tisti, ki kreirajo politiko do Slovencev v sosednjih državah, sploh ne upoštevajo oziroma niti ne poznajo. Menim, da je v tem odnosu še veliko maneverskega prostora. Seveda je tukaj na prvem mestu sodelovanje, ki predvideva tudi materialne posledice. Prav tako se mi zdi izrednega pomena prenašanje znanj, ki nastajajo v okviru naših raziskav, predvsem na generacije, ki prihajajo; treba bi jih bilo v večji meri vključevati v vzgojno-izobraževalne procese na vseh ravneh.

Sčasoma so v sosednjih državah nastale samostojne slovenske raziskovalne inštitucije. Čeprav so posamezne inštitucije med seboj povezane in opravljajo tudi skupne raziskave – v preteklosti je bilo tudi nekaj poskusov, da bi njihovo sodelovanje še bolj utrdili³ – trenutno nikakor ne moremo biti zadovoljni z medsebojno povezanostjo niti na inštitucionalni niti na raziskovalni ravni. Sporazumi o sodelovanju, ki jih je Inštitut za narodnostna vprašanja podpisal ob svoji 80-letnici, naj bi bili dodatna vzpodbuda za preseganje omenjenega stanja.⁴ Raziskave, ki jih vsi skupaj opravljamo, so lahko hkrati opora pri različnih oblikah delovanja slovenskih organizacij v sosednjih državah. Ugotovimo lahko, da nekatere iniciative s strani posameznih organizacij že obstajajo, a bi tudi na tem področju morali okrepiti skupno načrtovanje tistih raziskav, ki so v danem trenutku najbolj nujne,

2 Zakon je bil medtem že sprejet v Državnem zboru RS.

3 V mislih imamo 1. in 2. etnično delavnico štirih inštitutov leta 1989 v Kanalski dolini in Ljubljani.

4 Sporazume o sodelovanju je INV podpisal z Univerzo na Primorskem, s Slovenskim raziskovalnim inštitutom iz Celovca, Slovenskim raziskovalnim inštitutom SLORI iz Trsta, z Narodno in študijsko knjižnico iz Trsta, Slovenskim narodopisnim inštitutom »Urban Jarnik« iz Celovca. Poseben sporazum o sodelovanju pri izvajanju določenih projektov ima Inštitut tudi z Univerzo Alpe-Jadran iz Celovca.

in to skupaj z raziskovalnimi inštitucijami, ki so jih razvile slovenske manjšine, kot tudi z drugimi raziskovalnimi inštitucijami v tem prostoru. Na ta način bi bilo omogočeno veliko lažje načrtovanje posameznih ukrepov na vseh področjih delovanja manjšin, predvsem pa bi pri tem prišlo do njihove vsestranske afirmacije.⁵ Tega bi se morale zavedati tudi manjšine same. Včasih se zdi, da je za posamezne manjšinske organizacije najpomembnejše, da imajo dobre odnose s trenutno politično oblastjo v eni ali drugi državi, vse drugo, tudi raziskovalno delo, pa je drugotnega pomena.

Jasno je, da je za resno in kakovostno raziskovalno delo potrebna ustrezna in zagotovljena materialna podlaga. Na Inštitutu delimo usodo drugih slovenskih raziskovalnih inštitutov, saj je delež sredstev, ki jih slovenska država namenja znanosti, v primerjavi z drugimi, kljub deklarativnim političnim opredelitvam, sorazmerno nizek. Našo usodo, če ne še slabšo, delijo tudi slovenske raziskovalne inštitucije v sosednjih državah. Upajmo, da bo v prihodnje na tem področju prišlo do sprememb na bolje. Inštitut se je obdržal 80 let in prepričani smo, da bo deloval tudi v prihodnje. Vsekakor pričakujemo, da bo slovenska država v naslednjih letih povečala delež sredstev za raziskave, ki jih opravljamo na našem Inštitutu, kar še posebej velja za raziskave, ki se ukvarjajo s slovenskimi manjšinami v sosednjih državah, ki so bile neko obdobje materialno izrazito zapostavljene. Osebno menim, da je treba v prihodnje pozornost Slovincem v sosednjih državah na raziskovalnem področju še povečati, to pa bo mogoče le, če bo Republika Slovenija za tovrstne raziskave namenila bistveno več sredstev, kot jih.

Poznavanje in tudi zaznavanje problemov, ki jih proučujemo na našem Inštitutu, in njihovo uspešno reševanje je veliko ceneje, kot je gašenje požara, ker se zaradi zapiranja oči pred tovrstnimi problemi ta hitro sprevrže v požar, ki ga ni več mogoče pogasiti. Aktualni dogodki te dni po Evropi to najbolj potrjujejo.

Prispevki avtorjev, ki sledijo, bodo uvodna razmišljanja moderatorja delovne skupine nadgradili in v marsičem do podrobnosti potrdili.

5 Primer tovrstnega sodelovanja je nedvomno sodelovanje med Univerzo Alpe-Jadran v Celovcu in Inštitutom za narodnostna vprašanja v Ljubljani.

LITERATURA

- BUFON, Milan (2004). *Med teritorialnostjo in globalizacijo: Sodobni problemi območij družbenega in kulturnega stika*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstvenoraziskovalno središče, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
- JESIH, Boris (ur.) (1996). *Manjšina kot subjekt*. Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije, Inštitut za narodnostna vprašanja, Urad Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu.
1. in 2. etnična delavnica štirih inštitutov. *Razprave in gradivo* 23/1990. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Resolucija o odnosih s Slovenci po svetu. *Uradni list RS*, 35-2280/1996.
- STERGAR, Janez (2004). Slovenci v Avstriji kot eden prednostnih predmetov v slovenskih etničnih študijah. *Razprave in gradivo* 45, 90-105. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja. *Uradni list RS* 43/2006.

